

VLASTA VLASINOVA

NAŠE PŘEKLADY „PAZUCHINOVY SMRTI“

1

Několik slov o hře a jejích inscenacích

Ščedrinova hra *Pazuchinova smrt* vznikala souběžně s jeho Gubernskými obrázky v letech 1855—1857. Dosti těsně s nimi souvisí jednak problematikou, jednak postavami a dějištěm. Gubernské obrázky se odehrávají většinou v provinciálním městečku Krutogorsku (tj. Vjatce); ve hře je rovněž zmínka o Krutogorsku, která nasvědčuje tomu, že děj probíhá tamtéž (viz 2. dějství, 1. výstup, monolog Furnačovův „válka na druhém konci světa znamená v Krutogorsku prostě odvody“).¹ Dvě postavy z Gubernských obrázků přešly do hry pod tímž jménem: představitel vyšší byrokracie státní rada Furnačov a prohnáný dobrodruh Živnovskij. Hlavní hrdina hry kupec Pazuchin, který se v rukopise jmenuje Razmachin, má svůj vzor rovněž v Gubernských obrázcích — zde se jako epizodní postavy mihnou kupci Pazuchin a Razmachin. Jedna celá povídka (Chreptugin a jeho rodina) je tu věnována zobrazení typu bohatnoucího obchodníka, snažícího se vyrovnat vyšším společenským vrstvám — úřednické a šlechtické. Ve hře se tento typ vymaňuje z područí byrokracie a stává se jejím soupeřem (Prokop Pazuchin kontra Furnačov). I starověrci Veleglasnyj a Bajev mají své předchůdce ve zmíněných povídkách. První jednání hry bylo původně zamýšleno jako součást krutogorského cyklu, jak o tom svědčí vlastnoruční autorův nadpis „Gubernské obrázky“ na první variantě jejího rukopisu.² Svůj záměr však Saltykov-Ščedrin změnil, hru zcela přepracoval a z původního 1. dějství vytvořil pouze dramatickou scénku „Rápo u Chreptugina“, která byla otištěna roku 1858³ a pak vydána ve sbírce Nevinné povídky.

Několik zachovaných variant jednotlivých scén a jednání svědčí o tom, že Saltykov-Ščedrin Pazuchinově smrti (původně nazvané Království smrti) věnoval značnou péči. Hra byla poprvé otištěna r. 1857 v časopise Russkij Věstnik, seš. 11, s věnováním V. P. Bezobrazovu, kolegovi ze studií, s nímž se Saltykov-Ščedrin po návratu z vyhnanství na čas sblížil.⁴ Pazuchinova smrt nebyla za Ščedrinova života vůbec vydána knižně, ani do posmrtných sebraných spisů nebyla pojata. Samostatně vyšla až r. 1894. Odtud ji převzal r. 1905 A. Marks pro své vydání Spisů Saltykova-Ščedrina. Třebaže hra byla časopisecky otištěna, cenzura ji k scénickému provedení nedoporučila, protože prý předvádí „úplný mravní rozklad společností“. III. oddělení ministerstva vnitra vydalo zákaz jejího provozování (viz cenzurní materiál sebraný N. Vyvodcevem).⁵

Poprvé se hrála Pazuchinova smrt teprve za 36 let po svém vzniku, 4 roky po smrti autorově, tj. r. 1893 v Petrohradě v Alexandrinském divadle, které se v desátých letech specializovalo na hry Ostrovského a na tzv. „hry ze života“. Úroveň hereckého a režijního umění kdysi známého divadla v té době již značně poklesla a proto hra v tomto nastudování nebyla příznivě přijata ani kritikou,

ani obecenstvem. Návštěva byla slabá a uskutečnilo se jen sedm repris. Připomeňme si, že v podání téhož souboru v témž divadle propadl o něco později Čechovův Racek. Za 11 let uvedlo Alexandrinské divadlo hru znovu (r. 1904), a opět s malým zdarem; podle slov kritika Zigrfida⁶ se prý hrálo před polo-prázdným hledištěm. Nutno poznamenat, že Alexandrinští inscenovali Pazuchinovu smrt v duchu své tradice jako „bytovku“, tj. hru ze života lidu, a ne jako veselohru. V devadesátých letech a na prahu 20. století hrála se Ščedrinova komedie na venkovských scénách, a to s poměrně větším úspěchem než v hlavním městě.

Potřetí uvedl Pazuchinovu smrt na scénu soubor Uměleckého divadla v Moskvě (MCHAT) r. 1914 v režii Němiroviče-Dančenka a za spolupráce Stanislavského. Hra byla teprve nyní pojata jako satira a měla neobyčejný úspěch nejen zásluhou režie a výpravy, nýbrž — jak ukazují soudobé recenze — i zásluhou mimořádných hereckých výkonů. Znovu nastudoval MCHAT Ščedrinovu hru pro své pohostinské vystoupení v Americe v divadelní sezóně 1923—24; byla to již čtvrtá ruská inscenace. V New Yorku i v Chicagu měli Rusové skvělé úspěchy. Pazuchinova smrt v úpravě Olivera Saillera se hrála před vyprodaným hledištěm. Zdaleka ne tak úspěšné bylo provedení téže hry týmě souborem před domácím publikem po návratu ze zahraničního turné roku 1925. Příčina tkvěla v tom, že vývoj ruského scénického umění šel v té době doleva, klasické formy divadelní práce byly zavrhovány a rozhodujícího vlivu nabýval konstruktivismus Mejercholdův a Tairovův. Paralelně s Mchatovci nastudovalo r. 1924 Ščedrinovu komedii „levé“ leningradské Státní divadlo (Gosdrama) v režii Vivenově. Hrálo se starým slohem (soubor tvořili většinou členové bývalého Alexandrinského divadla), ale v moderních kostýmech a v náznakové výpravě. Režisér pojnal hru jako „psychologickou grotesku“⁷ a představení skončilo fiaskem.

U nás se hrála Pazuchinova smrt poprvé až 80 let po jejím vzniku, a to v brněnském Starém divadle (premiéra 14. 10. 1937). První český překlad pořídil Jaroslav Kocian (citace dále uvádím pod zkratkou K).⁸ Hra knižně nevyšla, strojepis je v Archivu Státního divadla v Brně. První knižní vydání máme až z r. 1946 v překladu Otto Haase (zkr. H).⁹ Třetí český překlad — od D. Podlipské (zkr. P) — byl vydán ve 3. svazku Spisů M. J. Saltykova-Ščedrina r. 1953.¹⁰ Do slovenštiny převedla Pazuchinovu smrt teprve nedávno Zora Kramerová (zkr. Kr).¹¹

Saltykov-Ščedrin nazval tuto svou hru „komedií o 4 dějstvích“, komická však je pouze v detailech, v některých postavách (jako Lenočka Lobastovová, Nastasja Furnačovová, Živnovskij) a několika scénách (přemlouvání Živojedovové k podvodu ve 2. dějství, setkání Živnovského s Lenočkou ve 3. dějství). V podstatě je to žlučovitá a leptavá satira na „opory“ tehdejší ruské společnosti, a ne nadarmo ji cenzura označila za nebezpečnou. Zatímco v Pazuchinově smrti je středem satiricky pozornosti zahrňavající kupecký svět zkorumpovaný zlatem, v pozdějším dramatu z počátku šedesátých let („Stíny“) je jím svět úplatného úřednictva. Ani toto druhé drama nebylo za autorova života inscenováno. Saltykov-Ščedrin nepsal hry pro lehkou zábavu publika. Cítil, že se pro ně málo hodí název komedie, proto svou druhou hru v podtitulu již nazval (místo původní komedie) „dramatickou satirou“. Stejně označení příslušelo i Pazuchinově smrti.

Dramatický svár se ve hře Pazuchinova smrt rozvíjí kolem miliónového dědictví umírajícího kupce Pazuchina. Hlavními soupeři jsou syn a zeť (Prokop

Pazuchin a Furnačov). Oba vrší jednu podlost na druhou, jen aby získali obrovský majetek, který jim zajistí společenský vzestup. Ve vzájemných intrikách jim pomáhají další osoby (Lobastov, Živojedovová, Živnovskij), fascinované vidinou tučného sousta. Jedinou kladnou postavou zůstává Pazuchinův pěstoun, dědeček Bajev, který z odstupe svých let vidí celou nesmyslnost horečné honby za zlatem a světskou slávou (viz např. v 1. dějství jeho slova „není to pro tebe stejné, budeš-li v rakvi ležet jako kupec nebo dvorní rada?“, nebo ve 3. dějství závěr Bajevův „Ech, ty peníze, docela ti popletly hlavu!“).

Saltykov-Ščedrin postavy své hry výrazně charakterizoval nejen způsobem jednání, ale i mluvou. Tak např. náboženský blouznivec, rozkolník *Veleglasnyj* mluví jazykem silně zabarveným církevně slovanskými prvky a citáty z posvátných knih pronáší většinou církevní slovanštinou.¹² Starý Bajev hovoří prostonárodně; jeho lidovost se projevuje ve slovníku i frazeologii. Také hojně postpozitivní částice, lidové vsuvky a citoslovce jsou typické pro řeč Bajevovu, ale najdou se též u jiných lidových postav, např. u *Mavry Grigorjevny* nebo *Vasilisy Parfentjevny*. Stařec Bajev — na rozdíl od ostatních postav — pánům tyká, ale když o nich mluví, po starodávnu oniká.¹³ Naproti tomu řeč státního rady *Furnačova* je okázale spisovná, plná mravokárných sentencí a náboženské frazeologie, již postava pokrytecky zastírá své zločinné akce.¹⁴ Zajímavý po jazykové stránce je *Prokop Pazuchin*, v jehož mluvě se lidový základ a kupecky obhroublý slang mísí s prvky církevně slovanskými a spisovnými. Kromě toho se mluva Pazuchinova ve hře několikrát proměňuje v závislosti na vnitřním vývoji postavy a také na emocionálním vztahu k partnerům. Tak např. ve 2. dějství ve scéně s *Furnačovem*, jehož chce Pazuchin podplatit, výrazně zaznívá poníženost a strach, což se projevuje nejen v časté zdvořilostní částici „-c“ a vsuvce „*помяуяте*“, nýbrž i v pokorném množném čísle, když mluví o sobě, a v nesouvislé větné stavbě s častými elipsami.¹⁵ Naopak ve 4. dějství, kdy se Prokop zmocňuje dědictví, stává se jeho řeč sebejistou.¹⁶ Jazykově výrazná je také figurka kejklíře a příživníka *Živnovského*, který za trochu vodky a jídla obveseluje kupecké panstvo. Jeho řeč je hovorová, obrazná a intonačně proměnlivá, což odpovídá jeho měnícím se náladám a neklidné povaze. (Graficky se tato intonační proměnlivost projevuje hojností vykřičníků, pomlk, otazníků.) Základem jeho jazyka je úřednický slang, tu a tam proložený kluzkými nebo peprnými slovíčky a vulgarismy.¹⁷

Pro tuto stylistickou pestrost a mnohotvárnost jazyka nebyla hra pro překladatele snadná.

Zatímco jiná Ščedrinova díla byla u nás překládána v různých historických obdobích (Gubernské obrázky, Golovlevské panstvo, Pohádky), která se nejen lišila přístupem k překladu, ale i vývojovým stupněm mateřského jazyka, překlady Pazuchinovy smrti vznikly v poměrně krátkém časovém rozmezí za přibližně týchž objektivních podmínek. Tím výrazněji vyniknou rozdíly mezi nimi, tím výmluvnější podají svědectví o svém překladateli, o jeho pojetí, znalostech, vynalézavosti a umění.

K o c i a n ů v¹⁸ p ř e k l a d

nebyl určen pro tisk, zachoval se pouze jako strojopis pro potřebu divadla. Dalo by se tedy očekávat, že překladatel hru tlumočil s ohledem na její divadelní provedení, tj. bez rozvleklosti, topornosti a strojenosti (už proto, že sám byl povoláním herec). Bohužel však máme v překladu Kocianově před sebou „knižní drama“, které zůstalo daleko za originálem a velmi málo se hodilo k scénickému provedení. Překladatel totiž, pravděpodobně ve snaze zachovat vůni ruského prostředí, přetížil hru rusismy, takže v některých replikách vzniká dojem, že jde pouze o transkripci latinkou a ne o překlad. Překladatel ponechává nejen ruská slova, idiomata a rčení (př. 1a, b), ale v oslovení dokonce i místo českého vokativu ruský nominativ (př. 2a, b). Na každé stránce, v každém výstupu jsou bábuškové, mátušky, holubkové a holubičky, prevoschoditělstva, molodci, dušičky a pravoslavní. Ale nejen ve slovní zásobě, i ve větné stavbě prosvítá ruská předloha (př. 3a, b). Kocianova snaha dosadit za každé ruské slovo, vsuvku, částici, citoslovce českou náhradou vede k tomu, že dialogy ztrácejí spád (př. 4) a někdy i logiku (př. 5). Překlad nese zřejmě stopy chvatné práce, je jazykově nehotový, s variantami v závorkách (př. 6) a s naivními drobnými chybami, které připomínají překlady Ottovy Ruské knihovny z konce minulého století (př. 7). V některých dialozích probleskuje živá hovorová řeč (př. 8), ale v knižním kontextu se bohužel ztrácí jako voda v poušti. Po stránce slohové je v překladu Kocianově patrná snaha odlišit alespoň některé postavy mluvou od ostatních; děje se to však jen náznakově a nedůsledně. Tak např. jazyk starověrce Veleglasného je prokládán náboženskou terminologií knih, které se předčítají v domě mladšího Pazuchina, má archaický ráz v lexiku i slovosledu, řeč kupcové Vasilisy a starého sluhy Bajeva je tu a tam kořeněna hrubšími slovíčky, zkomoleninami a jakoby lidovými výrazy (tento, tentočky, víme, nynčko, ancikrist, generál, vrtidlo apod.). Nedůslednost jazykové charakteristiky se zvláště nápadně projevuje v promluvách Finageje Bajeva, v nichž se mísí prvky spisovné s lidovými a s řadou rusismů, takže vzniká nesourodý celek — viz zvláště 2. a 3. výstup 1. dějství (př. 9). Také postava Prokopa Pazuchina se překladateli po jazykové stránce nezdařila, viz např. 7. výstup 2. dějství (rozhovor s Furnáčovem).

Značně zasáhl do Kocianova překladu režisér Josef Skřivan. Vyškrtal zbytečně vsuvky a citoslovce, promluvy postav částečně zbavil těžkopádnosti a rusismů (př. 10a, b). Ruská oslovení jménem a otčestvem zredukoval na polovinu, v nepřímé řeči je nahradil jménem obecným nebo ponechal jen křestní jméno (př. 11a, b). Režisérový zásahy se neomezily jenom na úpravu překladu, nýbrž zasáhly i do dramatické stavby hry. Aby ji zkrátil, seškrtal Skřivan některé výstupy, např. scénu Furnáčovova zostuzení před sluhou (IV. dějství, 8. výstup, K 86), zdráhání Živojedovové, když ji Furnáčov navádí k podvodu (II. dějství, 4. výstup, K 33), epizodu o zabitém Francouzovi v Lobastovově vyprávění (I. dějství, 4. výstup, K 14) aj. Cíl zmodernizovat hru zřejmě sledoval režisér svým odstraňováním monologů postav a tzv. poznámek stranou. Tak např. škrtnl celý úvodní monolog ke 2. dějství (Furnáčovovy úvahy při čtení novin, K 22—23), na polovinu zkrátil druhý Furnáčovův monolog (2. dějství, 6. výstup, K 36), monolog Živojedovové (3. dějství, 3. výstup, K 73), vyškrtl poznámky

Živojedovové o Prokopovi (K 76), poznámky Živnovského o Lenočce (K 56) atd. Režisérovy zásahy do autorského textu byly hře většinou na prospěch, daly ději i dialogům trochu rychlejší spád, některým scénám výraznou pointu. Tak např. poslední dějství zakončil režisér zvoláním Živnovského: „Neřest je potrestána, a ctnost... ale kdepak je ctnost?“ — a jeho následující apostrofu Prokopa Pazuchina vynechal.

Ve dvou případech však neměl Skřivan šťastnou ruku: ochudil seškrtáním postavu Živojedovové o její nerozhodnost (vždyť ke zločinu nejde přímo!, 2. dějství, 4. výstup, K 33) a Furnačova o jeho svatouškovství. Furnačovova řeč je — jak již bylo řečeno — v originálu prosycena mravokárnými sentencemi, které jsou v přímém rozporu s kořistnickými záměry postavy (př. 12). Furnačov je předchůdce Jidáška z Golovlevského panstva, který sladkými řečmi opíjí své oběti. Režisér vyškrtal Furnačovovo moralizování a tím zbavil tuto postavu výrazného rysu.

Po úpravách režiséra byla hra provedena 14. října 1937 ve Starém divadle v Brně. Hrál se v dobrém obsazení, které zajistilo úspěch. Starého Pazuchina ztělesnil sám režisér J. Skřivan, mladého Pazuchina Fr. Klika, Živojedovovou J. Kurandová, Bajeva M. Nedbal, Furnačova Fr. Šlégr, Furnačovovou M. Pavlíková. O brněnské premiéře napsal do Moravského slova -ng⁴⁹ a do Lidových novin Č. Jeřábek.²⁰ Jeřábek tehdy omylem uváděl, že 50 let po svém vzniku se dostalo Šcedrinovo drama na českou scénu; v r. 1937 to však již bylo 80 let. Nazývá hru bezútěšnou, neradostnou, ale pravdivou. A dodává: „Není bez významu a ironické příchuti, že se nám toto drama mravního fanatismu a střízlivosti až mrazivé předvádí v době, nakloněné jakoby navzdory daným společenským skutečnostem happyendovým kompromisům.“ Referent vytýkal brněnské inscenaci nesoulad mezi realistickým režijním pojetím a symbolickou výpravou. Hra byla provedena „s pravou ruskou šíří, důkladností a pomalostí, s labužnickým vychutnáváním nálad a se zálibným prodléváním u drobnůstek a detailů — v nápadném protikladu k výtvarnému pojetí Rossmannova, mířícímu k úspěšné zkratce a zhuštěnému náznaku.“ Režii vytýkal Jeřábek rozvláčnost a nedostatek fantazie a měl za to, že „proto se večer nerozvíjel jako horečnatý sen a zběsilý vír, a č k t o m u t e x t p ř í m o v y b í z e l“, (podtrženo V. V.) „nýbrž jako epické pásmo obrazů leckdy dost únavných“. Domnívám se, že Jeřábek celkem neprávem přičítal rozvláčnost hry Skřivanově režii. Režisérovy zásahy do textu byly dosti značné a sledovaly — jak jsme viděli — urychlení dramatického spádu hry; chyba tkvěla spíše v samém Kocianově překladu, podle něhož se hrálo.

3

H a a s ů v²¹ p ř e k l a d

Pazuchinovy smrti se mnoho od Kocianova neliší; je stejně knižní (př. 13a, b) a stejně zatížen rusismy (př. 14a, b). Ruských oslovení a deminutiv je víc, než běžná neafektovaná čeština unese (dušičko! holoubku! tatíčku!; čajíček, věcičky, ručky, měkoučký, postýlka aj) (př. 15). Proti Kocianovu překladu, v němž se tlak ruské předlohy projevoval hlavně ve slovníku, je u Haase nápadnější deformace ve skladbě (př. 16). Také ve vztahu k originálu pozorujeme u Haase větší volnost než u Kociana, který se snažil překládat doslova. Haasova volnost

však nevede k uměleckému přetvoření díla v jiném jazykovém materiálu, nýbrž jen ke zkreslení původních obrazů a myšlenek. A tak v tomto podání má hra velmi mnoho zkomolených míst, která svědčí o povrchnosti překladatelovy práce (příklady viz níže). Ve 4. dějství dokonce zaměnil překladatel dvě postavy, služku Marfu s ženou mladšího Pazuchina — Marfou Grigorjevnu, čímž vzniká nelogická situace: Pazuchin volá (v 10. výstupu, H 90) Marfu Grigorjevnu, která (podle Haase) už je na scéně v 8. výstupu (H 87). Srovnáním obou překladů s originálem vyniknou přednosti Kocianovy práce, jehož — někdy až úzkostlivá — vázanost k předloze napáchá méně škody než Haasova libovůle (př. 17, 18). Ojedinelý živý a spádový dialog nebo jen replika osvěží sice tu či onu scénu, ale nevyváží celkovou jazykovou nevýraznost hry v Haasově podání. Jako u Kociana dusí i zde šedivý celek zdařilé detaily.

Ani v diferenciaci postav prostřednictvím jazyka nešel Haas dále nežli Kocian, omezil se rovněž jenom na rozptýlené lexikální a morfologické náznamy, které odlišují promluvy lidové od ostatních hovorově spisovných promluv. K vytvoření jednotné a důsledné jazykové charakteristiky postav Haas (stejně jako Kocian) nedospěl. Nejvýrazněji je to vidět v řeči starého sluhy Bajeva, v níž se srážejí prvky lidové se spisovnými (ve 3. dějství, H 60—63, v 1. dějství, H 8—15) (př. 19).

Vcelku lze říci, že v podobě, kterou dal Pazuchinově smrti Otto Haas, se hra málo hodila k scénickému provedení. Byla uvedena Realistickým divadlem v Praze 6. dubna 1946 v režii Karla Palouše a na scéně Jana Sládka. Hlavní postavy byly obsazeny takto: Ivan Pazuchin — A. Rýdl, Prokop Pazuchin — B. Prokoš, Furnačov — B. Záhořský, Furnáčová — V. Jelínková, Bajev — K. Máj, Živojedovová — E. Hráská. Haasův text hry nebyl proškrtán ani upravován, premiéra trvala tři hodiny.

Divadelní kritika se v názoru na toto představení Pazuchinovy smrti rozcházel. Jedni hodnotili hru jako konvenční a únavnou (Svobodné noviny), jiní jako účinnou a útočnou satiru (Svobodné slovo) a zanícenou bojovou výzvu (Rudé právo). Režijní pojetí a herecké výkony vyvolaly na jedné straně nadšený souhlas, na druhé příkrý odsudek. Tak např. Edmond Konrád (Svobodné noviny 10. 4. 1946, 3) odmítl „starobylý, podbarvující, nadsazený, posunkující, nepravý realismus“ v provedení Realistického divadla, který prý je nedostížně vzdálený umění ruských interpretů. Ale Josef Träger (Svobodné slovo 10. 4. 1946, 5) naproti tomu hovořil pochvalně o realistickém pojetí hry, která „zapůsobí účinně a útočně, zvláště když je tak dokonale hrána, jak se to daří hercům Realistického divadla za režie K. Palouše. Noří se zcela do svých postav, odvažují každé slovo, tvoří živoucí podoby věčně lidských typů s oním drobnokresbným uměním, jehož nejvyšším měřítkem je herecké umění Moskevských“.

Haasův překlad hry byl vesměs oceňován jako dobrý, a pokud ve hře byly spatřovány nedostatky, byly přičítány na vrub originálu. Tak např. kritika vyčítala Ščedrinově hře „konvenčnost typů“, „nedostatek osobitosti“ v jejich ztvárnění, nedostatek dramatické spádnosti a v celkové kresbě prostředí pak „mnoho dobového a místního téměř do nesrozumitelnosti“. Rozbor českého textu, s nímž pracoval režisér a herci RD, a jeho srovnání s originálem nasvědčuje však tomu, že zmíněné nedostatky vyplynuly spíše z jazykové nivelizujícího, nevýrazného a málo srozumitelného Haasova překladu nežli ze hry samé. „Pazuchinova smrt“ v Haasově podání byla a zůstane dramatem knižním, které dnes má jen literárněhistorickou cenu jako první tištěné Ščedrinovo drama u nás.

4

Překlad Podlipské²²

Poněkud lepší nežli obě předcházející verze je překlad Darji Podlipské. Hra v jejím podání je „mluvnější“, tj. většina dialogů má přirozený spád (př. 20). Také slohově vystihuje Podlipská originál lépe nežli Haas a Kocian, třebaže mu též ona leccos zůstává dlužna. Podlipská odlišuje zdařile starozákonní jazyk (Veleglasnyj, apokryfy) od prstonárodní řeči sluhů (Bajev), dobře vystihuje uhlazenou úřednickou řeč (Lobastov, Furnačov). Méně se jí daří kupecká mluva (Vasilisa, Pazuchin), která je v originálu jadrnější, mnohem méně spisovná, než ji tlumočí Podlipská (př. 21). Ve shodě s originálem usiluje překladatelka také o to, aby jazyk postav odrážel jejich charaktery a emocionální vztahy (viz např. rozhovor Pazuchinův s Furnačovem ve 2. dějství, 7. výstup; střetnutí Nastasji s bratrem ve 4. dějství, 9. výstup aj.). Srovnáním s předcházejícími překlady vyniknou některé zdařilé jazykové charakteristiky u Podlipské (př. 22). Volbou slov, aktuálním větným členěním i tvarotvornými prostředky je zde emocionalita lépe vystižena než ve starších překladech.

Zdálo by se, že pro tyto kladné rysy by se překlad D. Podlipské hodil k divadelnímu provedení hry. Překlad má však bohužel i své nedostatky, které by bylo nutno napřed odstranit. Především jsou tu stále ještě zbytečné rusismy, a to jak v osloveních (holubičko! pravoslavní! dobrodinče!) a v hojných nefunkčních zdobnělinách (př. 23), tak někdy ve stavbě věty (př. 24). Také ne všechna idiomata, rčení a přísloví dovedla Podlipská šťastně přeložit; někdy se zastavila na pouhém doslovném překladu (př. 25, 26). I významové nepřesnosti ruší její překlad, takže v některých případech je dokonce Kocian blíže originálu (př. 27, 28) než Podlipská.

Závěrem lze tedy konstatovat, že ani v podobě, kterou dala hře D. Podlipská — přes nesporné klady její práce — se Pazuchinova smrt nehodí k scénické realizaci; neinterpretuje totiž Ščedrinovo dramatické umění tak, jak by si zasloužilo. Je to však překlad, na jehož základě by se mohlo a mělo přistoupit ke konečnému tvaru překladu.

5

Slovenský překlad

Zcela jinak nežli čeští překladatelé uvedla Pazuchinovu smrt do slovenštiny Zora Kramerová. Vycházela z předpokladu, že překládá hru pro scénu a pro současného diváka. Proto kde mohla zjednodušila a odlehčila dialogy a řeč postav transponovala do současného hovorového jazyka. Přitom dokázala zachovat svéráz jednotlivých stylistických vrstev, takže po jazykové stránce je její překlad mnohotvárný, pestrý, odpovídající originálu (př. 29). Slovenský překlad téměř nemá rusismy, ani ve slovní zásobě ani ve skladbě, a přece zůstaly charaktery i prostředí čistě ruské. Tzv. „otcovského“ jména (otčestva) užívá Kramerová velmi střídmě, ruská oslovení překládá podle povahy rozmluvy různé, např. „sudaryňa“ = paní moja, milá moja, moja drahá, moja, veľactená naša apod.), nebo je zcela vynechává (např. oslovení „dobrodinče“ — „dobroděť“

v řeči Živnovského). Kde je v originálu narážka na ruské reálie, která by bez vysvětlivky nebyla pochopitelná pro našeho diváka, tu ji Kramerová nahrazuje pojmem obecnějším, srozumitelnějším. Tak např. starověrec Veleglasnyj se ve svých mravokárných ponaučeních odvolává na „Stoglav“ — starý církevní zákoník. Kramerová ho v překladu nahrazuje obecnějšími „posvátnými knihami“. Podobně i ve výše uvedeném př. 29 je v originálu zmínka o „soloveckých mniších“ (kteří v 15. století založili na ostrovech v Bílém moři své kláštery a drželi se starých obřadů) — Kramerová je nahradila obecným výrazem „otcovia naši“. Také narážku na ruské náboženské sekty „molokany i judějstvujuščije“ zaměnila překladatelka názvy obdobných sekt, známých u nás (baptisté a vyznavači Jehovovi).

Všude usiluje slovenská překladatelka o to, aby se dobrala smyslu ruské předlohy a pak jej obdobnými prostředky vyjádřila ve své mateřtině. Nikde, pokud jsme zjistili, Kramerová originál ve věcném významu nezkrsluje, ani emocionálně a esteticky neochuzuje (př. 30). Při velmi citlivém vztahu k předloze není na ní Kramerová přesto otrocky závislá, naopak projevuje značnou volnost, samostatnost a vynalézavost v jejím tlumočení (př. 31). Neváhá pozměnit detail, který by v našem prostředí vyzněl cize, nepřírozně. Tak např. šedesátiletý generál Lobastov vyká Pazuchinově čtyřicetileté hospodyně, ale ona mu tyká — čeští překladatelé tento poměr zachovali, Kramerová jej však změnila ve vzájemné vykání (Исц IV/84, K 45, H 48, P 43, Kr 41). Značně redukuje překladatelka náboženskou terminologii v řeči lidových postav (př. 32), ale ponechává ji tam, kde má svou funkci, tj. v exaltovaných projevech, v řeči starověrců nebo svatoška Furnačova (př. 33, 34). Zvláště v idiomatech a lidových úslovích dovedla se Kramerová odpoutat od ruského vzoru a přitom zachovat jeho jadrnost a vtipnost (př. 35, 36).

Svou překladatelskou metodou připomíná nám Kramerová B. Mathesia, jeho překlady Gogolových dramát. V podání Kramerové má Šchedrinova hra vůni originálu, jeho vtip i dramatickou jiskru.

Příklady

- 1a** ... без хлеба-соли из гостей не уходят... выпьем! Псс IV 85
 ... bez chleba se soli hosti neodcházejí... Popijem. K 48
 Místo: bez pohostění se z návštěvy neodchází...
- b** ... взял бы да поднявши рубашоночку зелененькою кашкой так бы накормил... Псс IV 92
 ... pěkně bych jí košilku zdvihнул a takhle bych jí zelenou kašičkou nakrmil... K 59
 Místo: sukýnku bych jí zdvih a tak bych jí našupal...
- 2a** Баев: Здравствуй, матушка Василиса Парфентьевна! Как можется? Псс IV 56
 Василиса: Слава богу, старина; ты как?
 B: Здравствуй, mátuška Vasilisa Parfentěvna. Jak se vynacházíte?
 V: Sláva Bohu, staříku; a jak ty? K 4
- b** Лобастов: Ай да молодец, Прокофий Иванович! Псс IV 66
 Ej, moloděc, Prokofij Iványč. K 18
 Místo: Jsi chlapič, Prokope!
- 3a** Настасья: Чтой-то ты, душечка, так говоришь скучно! Даже спать хочется. Псс IV 73
 N: Pročpak ty, dušinko, hovoříš tak nudně? — věru až spát se zachtělo. K 29
- b** Фуриачев: Нет, сударыня, истину всегда выслушать полезно. Псс IV 74
 F: O ne, raní, pravdu vyslechnout je vždycky užitečno. K 30
- 4** Живоедова: Только ты меня с ним заодно, сделай милость, не обмани. Псс IV 85
 Jenom už buď tak laskav a neošidte mne potom oba spolu. K 46

- Místo: Jenom mne pak oba neošidte.
- 5 **Василиса:** Только чудо, право! Псс IV 58
Ku podivu, velmi dobře. K 6 (Jde zde o lid. výraz, asi jako naše: To jsou mi věci!)
- 6 **Molodci** (junáci)! Prohleďte ho! K 85
Malé příčiny velké následky. (Z malé jiskry velký oheň bývá.) K 63
A jak mě přesvědčíš, že nemaluješ straky na vrbě?
(že tvůj slib není napsán do větru?) K 40
- 7 **Другой раз, пожалуй, и подмахнет духовную...** Псс IV 65
Podruhé buď tak dobrý, závět nahonem ještě podpiše... K 16
Místo: možná, snad, třebaš.
- 8 **Зивоjedовová:** To už jo, na okamžik; to ty jen hubou povídáš, že na okamžik: moc jsi si už zvykl. K 47
Co ty všeho našvaníš, ty šidlo jedno. K 48
Lžeš, až se práší. K 61
...nemaluješ straky na vrbě? K 40
...jaký pán taký krám. K 64
- 9 **Bajev:** To byly, paní, hrozné časy, tak hrozné, že ani uvěřit nelze. (...) A z té doby tentočky pochází i počátek jejich kapitálu. (...) A jak Ivan Prokofjič vyrostl tak i jonákem-zlodějíčkem se stal; nu a jeho tatínek, poznav jeho ambice, že za peníze je hotov oškubat živého i mrtvého, požehnal mu, aby nastoupil tuto cestu obžerství. K 6
- 10a **(Kocian)** A strká mu do ruky závěť. Dobrá. Jenom že, co si myslíš, že mu na to odpovéděl? Mrštil mu závětí po hubě... K 16
(režisér) A strká mu do ruky závěť. A viš co starý udělal?
b **(Kocian)** A slyšeli jste ku příkladu o tom, jak se to dělá, živému manželu unést ženu? ...i bez nejmenšího souhlasu s její strany? K 51
(režisér) Znáte, jak se to dělá, živému manželu unést ženu? a proti její vůli?
- 11a **(Kocian)** A ty, nynčko se mi už nevykroutíš, Gavrilko. K 47
(režisér) A ty se mi už nevykroutíš, Gavrilko!
b **(Kocian)** Lenočka si vezme bezpodmínečně Gavrilu Prokofjiče za muže... K 16
(režisér) Lenočka si vezme bezpodmínečně tvého syna za muže... K 16
- 12 **Skry režisérovy:** ...Jděte a zapamatujte si, že jak je ctnost počestná a chvályhodná, tak je neřest ničemná a hnusná! K 43
Člověk ve své nafoukanosti dopustí se činů, kterých později velmi lituje. K 29
A pravda, třebaš není vždy vábná, přece je vždycky spásonosná. K 29
- 13a **Lobastov:** Věc právě spočívá v tom, milostivá, že Semjon Semjonyč je rozumu obšírného H 48
Místo: O to právě, milá paní, jde, že S. S. je hlava otevřená!
b **Bajev:** Staň se mou drým, pane, Prokofiji Ivanoviči. K 13
Místo: Buď chytrý, pane!
- 14a ...co jsi postavil kamenné dvorce? H 61
Místo: cos' postavil tyhle zděné paláce.
b **Пříпитек Зивновského:** Ať ztloustnete, z dobříte a zbohatnete... H 51
Místo: ať baculatíte, prospíváte a bohatnete...
- 15 **Баев:** Пожертвуй ты, Прокофий Иванович, пашынке браду свою! исполни ты прихоть его! пади ты ему в ножки... простит... Псс IV 61
Bajev: ...obětuj, Prokofiji Ivanoviči, tatíčkoví svou bradu. Podrob se jeho vrtochu, radni mu k nožičkám... odpustí. H 14
- 16 **Сколько ни употребляй усилий, сколько ни бейся против волн, а все погрузиться в hladное оных лоно придется...** Псс IV 105
Jakkoliv se nesnaž, jakkoliv nebojuj proti vlnám — přece jen se budeš muset ponořit do chladného jejich lůna... H 80
- 17 **Прокофий:** Да-да! ладно бы, кабы капитал... а без капитала какой же я человек! Псс IV 59
Dobře by bylo, kdyby byl kapitál. Ale bez kapitálu, jaký jsem to člověk? K 7
No jo, dobře by bylo, kdyby nebylo kapitálu... ale bez peněz, co jsem zač? H 12
- (Zde nepřesností překladu dochází ke zkresení charakteristiky postavy — Prokop Pazuchin nehorlí proti kapitálu, naopak touží po něm ze všech sil.)
- 18 **Прокофий:** У меня, говорю, и без тебя в дому прикащик молодой найдется! Псс IV 60

- V našem domě, povídám, i bez toho, mladý příručí se najde! K 10
 Mám, povídám, i bez tebe dost těch, co by poroučeli. H 14
 19 Bajev: Ani nápoj ani potravu... nic už žaludek nepřijímá...
 Místo: Ani jídlo ani pití... nic už mi žaludek nebere...
 20 Баев: Здравствуй, марушка Василиса Парфентьевна! Как можете?
 Василиса: Слава богу, старина; ты как?
 Б: Мне чего делается? Я еще старина здоровенный... живу, сударыня, живу...
 только уж словно и жить-то надоело...
 В: Ну что, как у вас? Иван Прокофьич здоров ли?
 Б: Рычит, сударыня, с места стаять не может, а рычит...
 Велегласный: Аки лев рыкаяя ходит, иский кого поглотити...
 Б: Ноги-то у него, знаешь, отнялись, так он лежмя рычит!
 В: Да хоть бы ты, что ли, Прохорыч, его с простого-то ума аразумил... с чего
 он рычит-то?
 Б: Аразумлял я, пытал аразумлять, только он все рычит... словно он бог знает
 какой енарал! Псс IV 56-57

Překlad Podlipské:

- В: Pozdrav tě Pánbůh, matičko Vasiliso Parfentjevno! Co dělá zdravičko?
 V: Chvála Bohu, starý. A co ty?
 B: Ale copak by se mnou bylo? Jsem starý, ale zdravý jako buk, žiju si, paní, žiju.
 Jenže... mě už i žit omrzelo.
 V: Tak co, jak je u vás? Ivan Prokofjič je zdravý?
 B: Rve, paní, s místa se hnout nemůže, ale řve.
 Veleglasnyj (starověrec): Chodí jako lev řvoucí hledaje, koho by pohltil...
 B: Nohy, viš, mu ochrnuly, tak leží a řve!
 V: A co kdybys mu aspoň ty, Prochoryči, prostým rozumem vyložil... proč že vlastně
 řve?
 B: Vykládal jsem mu to, zkoušel jsem to, jenže on pořád řve, jako by byl bůhví jaký
 jenerál. P 11
 Pro srovnání překlad Haasův:
 B: Pozdrav Pánbůh, Vasiliso Parfentjevno. Jak žiješ matičko?
 V: Zaplat Pánbůh, dědoušku, a co ty?
 B: A co by se mnou bylo, jsem pořád stařec zdravý... žiju, milostpaní, žiju...
 jenom ale jako by už i žit mne omrzelo...
 V: Nu což, a jakpak u vás? Ivan Prokofěvič je zdravý?
 B: Naříká, milostpaní, z místa se pohnout nemůže a pořád naříká.
 Velegl.: Jako raněné zvíře chodí a hledá, kde by co našel... (styl!)
 B: Víš, nohy mu už neslouží... tak pořád jenom leží a naříká.
 V: Aspoň kdybys mu, Prochoryči, svým prostým rozumem vysvětlil... nebo co...
 pročpak vlastně naříká...?
 B: Vysvětloval jsem mu to, pokoušel se, ale on pořád naříká... jako by byl bůhví
 jaký jenerál. H 9

- 21 Паушкин: Четвертую часть!.. не жирно ли будет? Эх ведь отвалил! Я и сам тоже
 жить хочу; Псс IV 66
 P: Čtvrtinu! Nebude to příliš mnoho? Hele, byl ale štedrý! Já sám chci také žít! P 22
 Místo: Čtvrtinu! Není to až moc? Ten mě ale nějak praštil přes kapsu! Dyť já taky
 chci žít!
 22 Настасья: Ах, батюшки! да паненька-то никак скончался!
 Порфирий: Приказал долго жить, сестрица...
 Н: Кому же, кому наследство-то досталось?
 П: Мне, сударыня.
 Н: Ну, так я и знала, что этому сиволапу все достанется...
 П: Ты говоришь: сиволап, сестрица! Оно, конечно, руки у меня не бог знает какие
 чистые, а ты вот послушай теперича, кто муженек-то твой! Хорош! А ты знаешь ли,
 что он отца твоего мертвого ограбил?

Псс IV 111

Kocianův překlad:

- N: Ach, báňušky! Cožpak už tatínek umřel?
 P: Poručil vám dlouhý život, sestřičko.
 N: Kdo je dědicem?
 P: Já, paničko —
 N: Věděla jsem, že ten sprosták všechno dostane.

P: Rekla jsi, sprosták, sestřičko. Ani Bůh neví, jak jsou mé ruce čisté, ale nyní si poslechni, kdo je ten tvůj mužiček! To je dobráček, co? A víš-li pak, že oloupil tvého mrtvého otce?

Haasův překlad:

N: Ach, otče! Tatiček už zemřel.

P: Přál vám dlouhý život, sestřičko.

N: A kdo — kdo je dědicem?

P: Já, paní.

N: No to jsem měla vědět, že všechno dostane ten Křivonohý.

P: Říkáš Křivonohý, sestřičko. Ovšem, ruce nemám, Bůh ví, zrovna nejčistší, ale poslechni si teďko, kdo je tvůj mužiček. Pěkný. A víš-li pak, že okradl tvého otce mrtvého?

Překlad Podlipské:

N: Ach, lidé zlatí! To vypadá, že tatiček skončil!

P: Zemřel, sestřičko...

N: Komupak připadlo dědictví?

P: Mně, milostivá!

N: No, však jsem to věděla, že ten neotesanec dostane všechno...

P: Říkáš neotesanec, sestřičko! Inu ovšem, nemám ruce bůhvíjak čisté, ale poslechni si teďka, jaký je tvůj mužiček! Pěkný ptáček! Víš ty, že tvého mrtvého otce oloupil?

P 78

23a ... а вот-дескать тебе на чай синенькую... Псс IV 84

... ale tady prý máš na čaj modroučkou.

P 43

b ... взял бы да поднявши бы рубашоночку зелененькую... кашкой так бы накормил

Псс IV 92

... zdvihl bych jí košilkou a nakrmil bych ji zelenoučkou metličkou...

P 55

24 Прокофий: Запил бы вот, да грех, говорят! Псс IV 60

Hned bych se dal do pití, ale prý je to hřích, povídají.

P 15

25 Мисто: hned bych se zpil, kdyby to nebyl hřích.

Лобастов: ... я уж полковником был... а князь Семюзерский у маменьки под юбоч-

Pro srovnání překlad Z. Kramerové:

Tak bych sa dakedy z toho všetkého spil, keby to nebol hriech.

Kr 10

кой квартирование имел...

Псс IV 87

... kníže S. byl ještě ubytován mamince pod sukničkou...

P 48

Misto: to se držel ještě mámy za sukně, nebo: to byl ještě na houbách...

26 Василиса: Как вы в своем здоровьи, сударь?

Лобастов: Да что, плохо, сыдарыня! того и гляди Кондратий Сидорыч хватит...

Псс IV 61

L: Ale špatně, milostpaní! Každou chvíli mě Kondratij Sidoryč chytne...

P 17

Misto: co nevidět mne klepne mrtvička..., u Kociána: ... Chňapne tě už zubatá s ko-

sou...

K 12

27 Что следует отдашь, а уж там зажмури глаза принимают. Псс IV 87

Co máš dodat, dodáš a oni tam zamhouří oči a přijmou to.

P 48

Kocián přeložil správně: Co se patří podstrčíš a ti tam už se zamhouřenýma očima

vezmou.

K 50

28 Фурначев: И представьте себе, что он мне за эту механику полтораста тысяч предла-

гает... Шутка сказать, полтораста тысяч!

Псс IV 82

To není žádný žert, sto padesát tisíc!

P 42

Kocián přeložil: A představte si, že mi nabídl za tu prácičku sto padesát tisíc — to je

legrace, sto padesát tisíc...

K 42

Reč postavy je ironická, úplatek se jí zdál směšně malý.

29 Василиса: Хоть бы ты, что ли, отец, утешил Прокофья-то Иваныча!

Велегласный: Что же, я утешить готов, сударыня... Вспомни, Прокофий Иваныч, как

отцы соловецкие за древнее благочестие пострадали: плечи на ударение, хребты

на раны, údы на раздробление, телеса на муки предавали.

Василиса: Эх, отец! да ты дело говори! ты говори, как нам деньги-то достать ста-

риковых?

Псс IV 59

Vas.: Aspoň vy, otec, keby ste ho potešili!

Vcl.: Co len o to — potešit — ked'koľvek vďačne poslužím, pani moja. Majte vždy na

pamäti, čo všetko otcovia naši za svoju vieru starodávnu podstúpili: Plecia svoje

pod palicovanie, chrbty pod rany, údly na zlamanie, celé telo svoje na umučenie

oddávali...

- Vas.: Ale, otec, otec, veďže hovorte k veci! Poradte, akým činom by sme čím prvej k starého peniažkom prišli. K r 8
- 30 Василиса: И с чего только он остервенился так? Давно ли сам-от не скобля рыла, без стыда в народе ходил... только чудо, право! Псс IV 57
Odkedy je on taký zanovit? Veď ešte nedávno chodil pomedzi svet chriara neholená — a nehambil sa! A teraz odrazu... K r 8
Srovnejme s překladem Podlipské:
Proč jen se tak rozvzteklil? Je-li pak to dávno, co si sám hubu nehohl a beze studu chodil mezi lidi... to je věru divně! P 11
- 31 Живоковский: Я только на минуточку.
Живоедова: Уж чего, чай, на минуточку; ты только языком говоришь на минуточку, часто уж повалился! Псс IV 85
Ž-j: Ja len na chvíľku.
Z-a: P o z n á m e t i e t v o j e c h v í ľ k y . U ž s i t u p e č e n ý - v a r e n ý ... K r 44
Překlad Podlipské:
Z-a: To tak asi, na minutku; jen jazykem říkáš, že na minutku; nějak sis tu už moc zvykl. P 46
- 32 Баев: Как можется?
Василиса: Слава богу, старина. Псс IV 56
В: А коже, ако?
В: L e n t a k p o m a l y , d e d k o .
V ostatních českých překladech je „Sláva Bohu“ nebo „Zaplát Pánbůh“.
- 33 Прокофий: Куда бежать?... Господи! и бежать-то некуда! зарезали меня! погубили! Псс IV 68
P: Kde? B o ž e ! V e ě a n i u t i e k a ť n e m á m k d e ! Z a h r d ũ s i l i m a ! Z n i č i l i m a ! K r 20
- 34 Фурначев: Господи! твори волю свою! Псс IV 111
P: H o s p o d i n e , n e c h s a s t a n e v o ľ a t v o j a . K r 79
- 35 Прокофий: Ни труда, ни поту не жалел... всю душу там положил! А обнесут... обнесут меня чарочкой! Псс IV 60
P: ... a n i r ũ k , a n i p o t u s o m n e f u t o v a l . C e l ũ d ũ ť u s o m d o p o d n i k u v l o ž i l . A č o b u d e m z a t o m a ľ ? Z k o l á č a d i e r u ! K r 9
Kocián: A za všeko mi dají... dají mi zavdat! K 9
Haas: A dají mi... dají mi za to prázdnu skleničku. H 13
Podlipská: A mně nedá nic! Dočista nic! P 14
- 36 Лобастов: Известно, девичья жизнь; как ее ни хлебай, все ни солоно, ни пресно. Псс IV 62
V e ě v i e t e , a k o j e s d i e v k o u v d o m e : s e d e m r o k o v č e š , s e d e m s t r e ž a p o t o m ě a k u j t o m u , k d o t i p l i a g u v e z m e z d o m u ... K r 12
Kocián: Rozumím panenskému životu; krm ji jak chceš, všeko bude slané nebo kyselé. K 12
Haas: Je to jasné, tenhle panenský život: jez jak chceš, pořád je to neslané, nemastné. H 15
Podlipská: Známa věc, panenský život, dělej co dělej, je neslaný, nemastný. P 16

P o z n á m k y

- ¹ Полное собрание сочинений, ГИХЛ-Гослитиздат, Москва—Ленинград 1933—1941, Т. IV, 69. (Dále citace uvádím pod zkratkou Псс IV.)
- ² Viz fotokopii rukopisu v Псс IV, 112 n.
- ³ Утро у Хрептугина, Библиотека для чтения 1858, 2.
- ⁴ Bezobrazov byl národohospodář, který se brzy orientoval doprava, sleduje pouze svou vědeckou kariéru. Se Saltykovem-Ščedrinem se v důsledku názorových rozdílů později rozešel i osobně, napadal ho za jeho pokrokové názory v tisku (Ruskij Věstnik 1869). Saltykov-Ščedrin mu na jeho výpady odpovídal ve svých dílech (v Dějinách jednoho města, v Dopisech tetince).
- ⁵ Н. Выводцев, Цензурные материалы о Щедрине, Литературное наследство 13—14, 122—123, Москва 1934.
- ⁶ Санкт-Петербургские Ведомости, 1904, 270; Ю. Соболев, Щедрин на сцене, Литературное наследство 13—14, 191.
- ⁷ Viz interview s režisérem Vivienem v časopise Жизнь искусства, 1924, 39 cituji podle údajů J. Soboleva, Литературное наследство 13—14, 196.

- ⁸ Pazuchinova smrt, přeložil Jaroslav Kocian, strojopis, Archív Státního divadla v Brně, č. 941, Brno 1937.
- ⁹ Pazuchinova smrt, veselohra o 4 dějstvích, přeložil Otto Haas, ed. Nová scéna, sv. 73, Neubert, Praha 1946.
- ¹⁰ Rozvrat v Hlupákově, Pazuchinova smrt, přeložila Darja Podlipská, Spisy M. J. Saltykova-Ščedrina, sv. 3, SNKLHU, Praha 1953.
- ¹¹ Pazuchinova smrt, Diliza, Bratislava 1962.
- ¹² Псс IV, 57.
- ¹³ Псс IV, 58–59.
- ¹⁴ Псс IV, 73 a 97.
- ¹⁵ Псс IV, 80.
- ¹⁶ Псс IV, 104–105.
- ¹⁷ Псс IV, 87 a 104.
- ¹⁸ Jaroslav Kocian, narozený 16. 2. 1893, žije nyní v Ostravě. Byl povoláním herec a režisér. Ruský se naučil za první světové války v Rusku, kde se také seznámil s prozaickým dílem Saltykova-Ščedrina. V Solovcevově divadle v Kijevě poznal Pazuchinovu smrt. Přeložil ji do češtiny ke 110. výročí Ščedrinova narození na výzvu šéfa ostravského divadla Jana Škody. Pro Revoluční scénu překládal Kocian aktovky Dymova, Averčenko, adaptoval povídky Čechovovy. Pro ostravské divadlo přeložil Najfonovovu hru Vaňušinovy děti — nebyla však provedena.
- ¹⁹ -ng-, Moravské slovo 17/10 1937 (neděle), str. 14.
- ²⁰ C. J. [Čestmír Jeřábek] Saltykov-Ščedrin, Pazuchinova smrt, Lidové noviny 16. 10. 1937, ráno, s. 7.
- ²¹ Otto Haas, narozený 19. 7. 1921 v Kročehlavech u Kladna. Povoláním herec a režisér.
- ²² Darja Podlipská, PhDr., narozená 1. 5. 1896 v Praze, zemřela 31. 5. 1959 v Praze. Ruský se naučila od otce, spisovatele Josefa Holečka, a od jeho ruských hostů. Překladařstvím se začala zabývat až po r. 1950. Kromě řady děl Saltykova-Ščedrina překládala i z L. N. Tolstého, Pisemského, Družinina, Romašova aj.

ЧЕХОСЛОВАЦКИЕ ПЕРЕВОДЫ ПЬЕСЫ „СМЕРТЬ ПАЗУХИНА“

Драма Салтыкова-Щедрина „Смерть Пазухина“ была до сих пор переведена три раза на чешский язык (Я. Коцианом, О. Гаасом, Д. Подлипской) и раз на словацкий язык (З. Крамеровой). В статье сопоставляются чехословацкие переводы с русским подлинником, дается оценка их художественности и литературно-исторические данные о возникновении переводов, о переводчиках, о первой театральной постановке пьесы Щедрина в гор. Брно в 1937 году и об отклике чешской публики на нее. На основании стилистического анализа текстов автор статьи приходит к заключению, что чешские переводчики, упрощая богатый и многообразный стиль Щедрина, искажая характеры некоторых действующих лиц (Живоедовой, Фурначева и др.) и заменяя живую разговорную речь персонажей чопорным, книжным языком, не достигли художественности подлинника. Кроме того все чешские переводы в большей или меньшей степени страдают лексическими, фразеологическими и синтаксическими руссизмами, нарушающими впечатление у зрителя или читателя. Приведенные недостатки чешских переводов являются, по мнению автора статьи, одной из причин сравнительно небольшой популярности „Смерти Пазухина“ в Чехословакии.

Напротив того словацкая версия пьесы отличается многими достоинствами: в ней сохраняются и своеобразие щедринского стиля, и меткий юмор, и сжатые характеристики персонажей выраженные их речью, диалоги переводятся современным разговорным языком, свободным от руссизмов, благодаря чему отдельные сцены приобретают непосредственность, жизненность и динамику, отсутствующие в чешских переводах. Весь подход к подлиннику и его художественная обработка на иностранном языке свидетельствуют о том, что словацкий переводчик считался во-первых с исполнением пьесы на сцене, во-вторых с впечатлением производимым на нерусскую публику. Речь и действия персонажей естественны и без дальнейших объяснений понятны чехословацкому зрителю. Из четырех обсуждаемых переводов только последний, т. е. словацкий, можно считать вполне удачным.

